

XX ASRNING BIRINCHI YARMI O‘ZBEK ADABIY TANQIDCHILIGI RIVOJIDA OTAJON HOSHIM VA OLIM SHARAFIDDINOV LARNING O‘RNI

*Farg‘ona davlat universiteti filologiya o‘zbek tili
22-34a guruh talabasi Akbarova Ozoda*

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada XX asr o‘zbek adabiyotshunosligi va adabiy tanqidchiligining shakllanishi hamda yuksalishiga ulkan hissa qo‘shgan ikki yirik simo – Otajon Hoshim va Olim Sharafiddinovlarning ilmiy-tanqidiy faoliyati tadqiq etiladi. Davrning murakkab ijtimoiy-siyosiy sharoitlariga qaramay, munaqqidlarning klassik merosga munosabati, zamonaviy adabiy jarayonni tahlil qilish mahorati hamda milliy adabiyotshunoslik metodologiyasini yaratishdagi xizmatlari qiyosiy tahlil asosida yoritilgan.

KALIT SO‘ZLAR: adabiy tanqid, adabiyotshunoslik, metodologiya, klassik meros, navoiyshunoslik, qatog‘on davri adabiyoti, realizm, badiiy mahorat.

KIRISH

XX asrning 20–30-yillari o‘zbek madaniyati va adabiyoti tarixida tub burilishlar, ziddiyatlar va jiddiy intilishlar davri sifatida muhurlandi. Bu davrda milliy o‘zlikni anglash, yangi o‘zbek adabiyoti poydevorini qurish va badiiy ijodni ilmiy mezonlar asosida baholash ehtiyoji yuzaga keldi. Mazkur missiyani amalga oshirishda adabiy tanqidchilik yetakchi ommaviy va ilmiy qurolga aylandi. O‘zbek adabiy tanqidchiligi va adabiyotshunoslik maktabining shakllanishida Otajon Hoshim va Olim Sharafiddinovning ko‘rsatgan fidoiyliklari alohida o‘rganishga loyiqdir.

Ikkala munaqqid ham o‘z faoliyatini adabiyotni g‘oyaviy-estetik jihatdan tozalash, uning xalqchilligi va badiiyligini oshirishga qaratdi. Garchi sho‘ro mafkurasi adabiyot oldiga qat‘iy sinfiy talablar qo‘ygan bo‘lsa-da, Otajon Hoshim va Olim Sharafiddinov badiiy so‘z san‘atining chinakam tabiatini saqlab qolish, Navoiydan boshlangan ulkan merosni yangi davr o‘quvchisiga ilmiy asosda yetkazish yo‘lida samarali ijod qildilar.

OTAJON HOSHIMNING ADABIY-TANQIDIY VA TASHKILOTCHILIK FAOLIYATI

Otajon Hoshim (1905–1938) o‘zbek ilm-fani va adabiyoti tarixida nafaqat o‘tkir fikrli tanqidchi, balki yirik tilshunos olim hamda madaniyat arbobi sifatida nom qozondi. U O‘zbekiston Fanlar qo‘mitasi raisi hamda Til va adabiyot instituti rahbari sifatida adabiy kuchlarni birlashtirishda jonbozlik ko‘rsatdi.

O. Hoshimning adabiy-tanqidiy qarashlari uning publisistik va ilmiy maqolalarida yaqqol namoyon bo‘ladi. U zamonaviy adabiy jarayonni izchil kuzatib, Abdulla

Qodiriy, Cho'lpon, Oybek, G'afur G'ulom singari yirik adiblar ijodiga xolis baho berishga intildi. Munaqqid asarni tahlil qilishda faqatgina uning g'oyaviy yo'nalishiga emas, balki badiiy tiliga, obrazlar tizimiga va kompozitsion mukammalligiga e'tibor qaratish lozimligini ta'kidladi. U o'zining ko'plab chiqishlarida adabiy tanqidning saviyasi g'arib ekanligini, munaqqidlar shunchaki maqtov yoki asossiz ayblovlar bilan cheklanib qolayotganini chuqur iztirob bilan yozgan edi.

Shu bilan birga, Otajon Hoshim klassik merosni asrash va o'rganish masalasini birinchilardan bo'lib o'rtaga tashladi. Alisher Navoiy ijodini tizimli tadqiq etish, uning asarlarini nashrga tayyorlash ishlariga rahbarlik qildi. Biroq uning bunday milliy va ilmiy faoliyati sho'ro hukumatiga ma'qul kelmadi. 1930-yillardagi mudhish qatog'on siyosati tufayli unga "aksilinqilobiy millatchilik tashkiloti a'zosi" degan soxta ayb qo'yildi va 1938-yilda fojiali tarzda otib tashlandi.

OLIM SHARAFIDDINOV — AKADEMIK ADABIYOTSHUNOSLIK VA METODIKA ASOSCHISI

Olim Sharafiddinov (1903–1943) o'zbek adabiy tanqidchiligiga akademik vazminlik, chuqur tahliliy tizim va pedagogik metodologiyani olib kirgan olimdir. U adabiyotshi tarixi, nazariyasi va xususan, navoiyshunoslikning poydevorini qurgan yirik tadqiqotchilardan biri hisoblanadi.

O. Sharafiddinovning eng buyuk xizmatlaridan biri — maktablar, o'qituvchilar va oliy o'quv yurtlari uchun o'zbek adabiyoti tarixiga oid dastlabki mukammal dastur va darsliklarni yaratganligidir. U adabiyotni tizimli o'qitish orqali yosh avlodga estetik did va vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish mumkinligini amalda isbotladi. Olim Sharafiddinovning 1939-yilda chop etilgan "Alisher Navoiy" monografiyasi o'zbek adabiyotshunosligida ulkan voqea bo'ldi. Unda Navoiy hayoti va "Xamsa" asari marksistik mafkura tazyiqi ostida bo'lsa-da, gumanistik (insonparvarlik) nuqtai nazardan teran tahlil etib berildi.

Olim Sharafiddinov ham 1937-yilda tuhmatlar bilan hibsga olingan, keyinchalik oqlanib chiqqan bo'lsa-da, qamoqxonadagi og'ir qiynoqlar sababli sog'lig'ini yo'qotgan va 1943-yilda yosh umrida vafot etgan.

QIYOSIY-TAHLILY O'RGANISH

Otajon Hoshim va Olim Sharafiddinov faoliyatini qiyoslaganimizda, ularning o'zbek adabiy tafakkurini yuksaltirish yo'lidagi maqsadlari mushtarak bo'lganini, ammo uslub va yo'nalish jihatidan o'ziga xos farqlarga ega bo'lganini ko'ramiz.

Qiyosiy mezonlar	Otajon Hoshim	Olim Sharafiddinov
Asosiy ilmiy yo'nalishi	Davriy matbuotdagi o'tkir bahslar, zamonaviy adabiy jarayon va	Adabiyot tarixi, adabiyot nazariyasi, maktab

	madaniy-tashkilotchilik ishlari.	darsliklari yaratish va monografik tadqiqotlar.
Tahlil uslubi	Publisistik, jo'shqin, ijtimoiy muammolar va hayotiy haqiqat bilan uzviy bog'liq.	Akademik, vazmin, estetik qonuniyatlar va matn tahliliga asoslangan ilmiy uslub.
Klassik merosga munosabat	Klassik adabiyotni yangi davr madaniyatiga integratsiya qilish va nashr ishlarini tashkil etish.	Navoiy ijodini monografik va matniy jihatdan chuqur tadqiq etish, ilmiy biografiyasini yaratish.

XULOSA VA AMALIY TAVSIYALAR

Xulosa qilib aytganda, Otajon Hoshim va Olim Sharafiddinov o'zbek adabiy tanqidchiligi va adabiyotshunosligining poydevorini yaratgan, unga chinakam ilmiy tus bergan buyuk siymolardir. Ularning qisqa, ammo mazmunli faoliyati bugungi kun ona tili va adabiyot fani o'qituvchilari uchun yuksak namuna hisoblanadi.

Ushbu munaqqidlar merosini zamonaviy umumta'lim maktablarida o'qitish samaradorligini oshirish maqsadida quyidagi metodik tavsiyalarni ilgari suramiz:

1. 9-sinf adabiyot darslarida "O'zbek adabiy tanqidchiligi tarixi" mavzusi doirasida Otajon Hoshim va Olim Sharafiddinovlarning qatog'on davridagi fidoiyligi haqida maxsus interaktiv darslar tashkil etish;
2. O'quvchilarda asarga tanqidiy yondashish ko'nikmasini shakllantirishda Olim Sharafiddinovning matn ustida ishlash usullaridan andoza olish va darslarda kichik tanqidiy maqolalar (retsenziyalar) yozdirish amaliyotini yo'lga qo'yish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sharafiddinov O. Alisher Navoiy (Monografiya). – Toshkent: Davlat badiiy adabiyot nashriyoti, 1939.
2. Hoshim O. Tanlangan asarlar. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1978.
3. Karimov N. XX asr o'zbek adabiyoti manzaralari. – Toshkent: O'zbekiston, 2008.
4. Yo'ldoshev Q. Yonayotgan so'z. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2006.